

15

**МАТЕРИАЛИ
ЗА VI МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНА ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦИЯ**

**«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
21 ВЕК - 2010»
17 - 25-ти октомври, 2010**

**Том 15
Психология и
социология**

София
«Бял ГРАД-БГ» ООД
2010

МАТЕРИАЛИ
ЗА VI МЕЖДУНАРОДНА
НАУЧНА ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ

«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
21 ВЕК - 2010»

17 - 25-ти октомври, 2010

Том 15
Психология и социология

София
«Бял ГРАД-БГ» ООД
2010

То публикува «Бял ГРАД-БГ» ООД, Република България, гр.София,
район «Триадица», бул. «Витоша» №4, ет.5

**Материали за 6-а международна научна практична
конференция, «Образование и наука 21 век», - 2010.**
Том 15. Психология и социология. София. «Бял ГРАД-БГ»
ООД - 64 стр.

Редактор: Милко Тодоров Петков

Мениджър: Надя Атанасова Александрова

Технически работник: Татяна Стефанова Тодорова

Материали за 6-а международна научна практична конференция,
«Образование и наука 21 век», 17 - 25-ти октомври, 2010
на психология и социология.

За ученици, работници на проучвания.

Цена 10 BGLV

ISBN 978-966-8736-05-6

© Колектив на автори, 2010
© «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2010

исследования должны строиться на такой методологической позиции, когда Человек будет изучаться с точки зрения соотношения его аффекта и интеллекта /2/. Это лишь некоторые аспекты приоритетных направлений развития психологии в Казахстане.

Литература:

1. Намазбаева Ж.И. Человек – высшая ценность, определяющая успешность развития современного общества // «Вестник» серия «Психология» №1 Алматы, 2006г.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6т – М., 1982. – 452с.

Панасенко Н.М., Войтович М.В.

Институт психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА РІВНЯ КОНФЛІКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВИПУСКНИКІВ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

Професійне самовизначення є новоутворенням юнацького віку. У системі життєвих цінностей учнів випускних класів шкіл професія, професійна діяльність посідає чільне місце. Однак, вибір професії можна вважати виправданим тоді, якщо є надія, що в процесі трудової діяльності буде успішно відбуватися подальший розвиток людини.

Саме в період закінчення шкільного навчання молоді люди оцінюють наявні досягнення, планують напрямок і шляхи подальшого життя. Відповідність інтересів основному змісту майбутньої професії – не єдиний чинник, що впливає на можливість знайти своє покликання у професії. Учні-випускники перебувають у процесі пізнання й самооцінки своїх якостей стосовно майбутньої професії. Багато що залежить і від характерологічних особливостей особистості, рівня розвитку її здібностей. Важливими функціональними і структурними компонентами професійного самоусвідомлення є мотиваційні і комунікативні компоненти, у т.ч. конфліктна компетентність.

Ми провели дослідження серед учнів-випускників спеціалізованої школи – інтернату з поглибленим вивченням іноземних мов I-III ступенів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (Київська область). Минулого року проводились аналогічні дослідження на цій же базі [1]. Тому одним із завдань цього річного дослідження було порівняння результатів дослідження 2009 та 2010 років і виявлення тенденцій розвитку мотиваційних і комунікативних компонентів професійного самоусвідомлення випускників. Крім того, нашим завданням було розробити програму занять, спрямованих на самопізнання учнів, вивчення ними своїх психологічних особливостей, які вплива-

ють на вибір професії та на ефективність професійної діяльності в подальшому, на розуміння мотиваційних чинників вибору професії, досягнення своїх комунікативних особливостей та рівня конфліктної компетентності.

Методами дослідження стали: теоретичний аналіз літератури, анкетування, тестування і метод статистичної обробки результатів. З метою вивчення найважливіших, з нашої точки зору, особливостей розвитку мотиваційних компонентів, а також з метою вивчення особливостей розвитку конфліктної компетентності в учнів-випускників було обрано такі методики: спеціально розроблена в лабораторії вікової психофізіології Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України «Анкета школяра»; анкета «Мотиви вибору» для вивчення мотивів професійної діяльності (а саме: мотивів власної праці, соціальної значущості праці, самоствердження в праці та мотивів професійної майстерності); диференційно-діагностичний опитувальник (ДДО) для визначення професійної спрямованості особистості на основі аналізу переважних виборів різних за характером видів діяльності; методика Джона Холанда для оцінки професійного типу особистості (а саме: реалістичного, інтелектуального, соціального, конвенціонального, підприємницького та артистичного типів особистості); методика дослідження стилю поведінки в конфлікті Кеннета Томаса; діагностика готовності до переговорів і розв'язання конфліктів; методика дослідження здатності до емпатії; методика оцінки агресивності Асінгера; методика дослідження рівня тривожності Тейлора

За вказаними вище методиками було отримано результати, які, на наш погляд, розкривають особливості мотиваційних компонентів та конфліктної компетентності та їх вплив на вибір випускниками інтернатних закладів майбутньої професії.

Серед випускників 2010 року на 11,0% більше тих, хто визначився з майбутньою професією, хоча у порівнянні з минулорічними випускниками більшість серед них зробила свій вибір завдяки оточенню. Відзначимо й таку тенденцію: випускники 2010 року стали менше впевненими щодо відповідності власних здібностей обраній професії.

На перше місце випускники і 2009 року, і 2010 року поставили те, що в обраній професії найбільше приваблює можливість отримувати від неї задоволення. На другому місці за привабливістю для випускників 2009 року опинилися можливість отримати престижну професію та те, що вона надасть можливість розкрити свої здібності. А у випускників – 2010 на другому місці за привабливістю опинилися можливість розкрити власні здібності та багато заробляти. Стосовно привабливості майбутньої професії, то учні випускних класів і 2009 року, і 2010 року на перше місце поставили можливість допомагати людям; на друге – можливість бути незалежним від керівників і колег; на третє – можливість навчати інших. Тобто, привабливі сторони майбутньої професії упродовж двох років для учнів випускних класів залишились без змін.

Найнижчу сформованість серед смислоутворюючих мотивів в учнів – випускників 2009 року мають мотиви професійної майстерності, а от мотиви власної праці, мотиви соціальної значущості праці та мотиви самоствердження в праці мають здебільшого середній рівень розвитку. Але у 4,2 % учнів мотиви власної праці та мотиви професійної майстерності мають високий рівень розвитку.

Найнижчу сформованість серед смислоутворюючих мотивів серед випускників 2010 року також мають мотиви професійної майстерності, а ось мотиви власної праці, та мотиви самоствердження в праці мають здебільшого середній рівень розвитку. Треба зазначити, що мотиви соціальної значущості праці у цих учнів мають вищий рівень розвитку, порівняно з випускниками 2009 року. У 4,2 % учнів мотиви власної праці розвинені на досить високому рівні, на відміну від мотивів професійної майстерності, які серед цих учнів не мають високого рівня розвитку, на відміну від попереднього року дослідження.

Результати, отримані на основі проведення диференційно-діагностичного опитувальника (ДДО) Є.О. Клімова серед випускників 2009 року, вказують на те, що більшість учнів нашої вибірки – 41,6% – схильні працювати у професіях типу «людина-людина», 29,2% – у професіях типу «людина – художній образ», по 12,5% – у професіях типу «людина-природа» та «людина – техніка» і лише 4,2% схильні працювати у професіях типу «людина – знакова система».

А ось серед випускників 2010 року результати інші: більшість з них мають намір працювати у професіях типу «людина-художній образ» (40,7 %), у професіях типу «людина-людина» і «людина-техніка» – по 18,5 %, типу «людина-знакова система» – 14,8 %, а у професіях типу «людина-природа» схильні працювати лише 7,5 %.

Збереження тенденцій щодо спрямованості випускників до професій типів «людина-людина» та «людина-художній образ» може свідчити, що учні більше орієнтуються на цікаві та престижні професії.

Щодо визначення провідних пізнавальних інтересів учнів, підтверджуються результатами дослідження, проведеного за допомогою методики Джона Холланда для оцінки професійного типу особистості учня. Реалістичний тип особистості в нашій вибірці за 2009 рік взагалі не виявлений. Соціальний та підприємницький типи – мають 25,0 % учнів, конвенціональний та артистичний типи особистості – 20,8%, а інтелектуальний – тільки 8,33% учнів нашої вибірки.

У випускників 2010 року провідні пізнавальні інтереси представлені дещо інакше, ніж у випускників 2009 року. За результатами обробки методики Джона Холланда серед випускників 2010 року більшість мають артистичний тип особистості – 33,3 %, соціальний тип мають 20,8 %, інтелектуальний тип – 16,7 %, конвенційний та підприємницький по 12,5 %, а реалістичний тип – 4,2 % серед досліджуваних випускників.

Дослідження переважного стилю поведінки у конфлікті за методикою Томаса Кілмена показало, що випускники-2009 р. у конфлікті переважно обирають такий стиль поведінки, як компроміс (близько 95,0%). А от випускники-

2010 р. – стиль співробітництва (79,4%), на друге місце вони ставлять компроміс (72,4%). Треба зазначити, що найменше віддають перевагу боротьбі (8,3% – у 2009 р. і 10,3% – у 2010 р.).

Складові готовності до переговорів та розв'язання конфліктів в цілому у випускників виражені на середньому рівні.

Щодо результатів дослідження рівня тривожності, то середній рівень мали 62,5% випускників – 2009 р., а високий рівень – 37,5%. У 2010 р. ці показники були на рівні – 48,3%.

Низький рівень агресивності у 2009 р. мали 33,3%, середній – 58,3%, а високий – 8,3% учнів-респондентів, а в наступному 2010 р. ці показники мали, відповідно, таке вираження: 31,0% і 69,0%, а високого рівня не відмічалось. Тобто, учні випускних класів і в 2009 і в 2010 роках були цілком коректні у стосунках один з одним, з учителями та вихователями. У них – достатньо здорового честолюбства і самовпевненості. Але, привертає увагу той факт, що третина опитуваних щороку мала низький рівень агресивності, а значить, випускники є дуже миролюбними, що може зумовлюватися недостатньою впевненістю у власних силах і можливостях.

Результати діагностики здібності до емпатії вказують на те, що у 2009 році високий рівень емпатійних тенденцій мали 45,8% опитуваних, середній та низький рівні – по 20,8%, дуже низький – 12,6%. У 2010 році ці показники, відповідно, становили 0%, 34,5%, 41,4% та 24,1%. Результати свідчать про те, що у випускників – 2010 року рівень емпатії в цілому знизився, що логічно вплинуло на те, що на першому місці у виборі професійної сфери опинилась не система типу «людина-людина», яку обирали випускники у 2009 р., а «людина-художній образ».

Проведений кореляційний аналіз результатів кожного з двох досліджень за критерієм Спірмена у 2009 році показав, що уміння розв'язувати конфлікти в учнів негативно корелює з мотивами власної праці у виборі професії. З цим же мотивом у виборі професій пов'язана також тривожність учнів, а саме – тривожніші учні обирають професію, опираючись на мотиви власної праці («праця заради праці»). Учні, чиєю основною стратегією поведінки у конфлікті, є боротьба, майже не опираються на мотиви власної праці у виборі професії. А ті учні, провідною стратегією яких у конфлікті є компроміс, навпаки, мають сформовані мотиви власної праці. Цікаво, що в учнів інтелектуального типу особистості провідною стратегією поведінки у конфлікті є співробітництво, вони мають гарні знання про конфлікти, і не схильні до боротьби в конфліктах. Гарні знання про конфлікти притаманні також конвенційному та підприємницькому типам особистості. Причому учні підприємницького типу спираються не тільки на знання про конфлікти, але також демонструють уміння їх розв'язувати, проте не схильні до емпатії. А от учні конвенційного типу також за високих знань в сфері конфліктів, більш здатні до ефективного розв'язання та мають менший рівень агресивності. При цьому вони менше схильні поступатися у конфлікті.

Учні артистичного типу за високого рівня емпатії мають невисокий рівень умінь розв'язувати конфлікти. Цікаво, що учні, які обирають професії у сфері медицини, мають низьку здатність до розв'язання конфліктів, досить високу агресивність, але у конфлікті обирають поступливість як основну стратегію поведінки. Учні, що обирають майбутньою професією журналістику, мають високий рівень емпатії, а от ті, що обирають суспільну діяльність, як майбутню професію, не схильні до компромісу. Така парадоксальність, як на перший погляд, на жаль, підтверджується реаліями сьогодення у соціумі.

Проведений кореляційний аналіз результатів кожного з двох досліджень за критерієм Спірмена у 2010 році показав, що з достовірністю $p \leq 0,05$ мотиви власної праці позитивно корелюють з такою стратегією у конфлікті, як відхід від конфлікту, тобто, чим вищого рівня ці мотиви, тим вірогідніше вибір стратегії відхід у конфлікті. Мотиви соціальної значущості праці корелюють з такою стратегією у розв'язанні конфлікту, як поступливість, тобто випускники, у яких превалюють саме ці мотиви, у конфлікті швидше всього поступатимуться. У професіях соціальної спрямованості така стратегія є найбільш виправданою.

З такою ж достовірністю мотиви соціальної значущості праці пов'язані з такою складовою конфліктної компетентності особистості випускника як емпатія. Ця тенденція є досить позитивною з огляду на вплив мотивів соціальної значущості на вибір професій системи «людина-людина».

Негативно корелюють ($p \leq -0,05$) мотиви самоствердження в праці з компромісом: випускники, які вмотивовані у виборі професії саме за цими мотивами не задовольняються компромісними рішеннями у ході розв'язання конфліктів. Вочевидь, люди з такими мотивами прагнутимуть до повного розв'язання конфлікту з урахуванням інтересів обох сторін. Ті учні-випускники, які у виборі професії провідними мають мотиви соціальної значущості праці не обиратимуть стратегією поведінки у конфлікті боротьбу.

Співробітництво – як стратегію – не вибиратимуть випускники з реалістичним типом особистості. Цьому типу випускників також не властивий високий рівень емпатії як особистісній характеристиці: чим більше виражений цей тип, тим нижчою є у нього рівень емпатії.

Випускники підприємницького типу не схильні до компромісу в конфліктах, тобто підприємці завше орієнтовані на задоволення власних інтересів та потреб ($p \leq -0,001$).

Цікаво, що у випускників і 2009, і 2010 років, пізнавальні інтереси яких поширюються у сфері біології, геології та медицини, переважною поведінкою у конфлікті є компроміс. А у тих, пізнавальні інтереси яких пов'язані з легкою і харчовою промисловістю, переважною стратегією поведінки у конфлікті є боротьба. Ті випускники, у яких сфера інтересів пов'язана з обробкою дерева і металу, а також з транспортом, не обиратимуть у конфлікті конструктивну стратегію співробітництва.

Випускники 2010 року, які обирають для себе професії, пов'язані з педагогікою і сценічним мистецтвом, в структурі загальної конфліктної компетентності мають високий рівень емпатії.

У результаті нашого дослідження було з'ясовано, що розвиток мотивів професійної майстерності в учнів випускного класу має низький рівень та потребує спрямованого корекційного впливу. Також з'ясовано, що чим вищим є рівень сформованості мотивів самоствердження в праці, тим більшою буде схильність до відповідальності. Було з'ясовано, що чим вищим є рівень розвитку мотивів власної праці у випускників, тим більше це впливатиме на небажання мати відповідальну роботу. Отже ієрархію смислоутворюючих мотивів складають мотиви: професійної майстерності, соціальної значущості праці, самоствердження та власної праці. Вони здатні здійснювати зворотній вплив на трудову поведінку особистості.

Учні – респонденти і 2009, і 2010 рр. часто обирали компроміс як переважний стиль поведінки у конфлікті. А між тим, компроміс – це не розв'язання, а лиш досягнення серединної позиції. Отримані результати дослідження готовності до переговорів і розв'язання конфліктів показали, що складові готовності в учнів-випускників є недостатньо високого рівня.

Досліджувані мали здебільшого низький рівень агресивності, що свідчить про їх невміння постояти за себе, настояти на своєму тощо. Тобто, саме такі діти потребують підтримки й формування асертивності.

Більше половини серед учнів – випускників 2009 і 2010 років мали середній, низький і дуже низький рівень вираженості емпатійних тенденцій, а серед випускників 2010 р. і зовсім немає дітей з високим рівнем емпатії. Між тим, саме емпатія – це професійно важлива якість професій типу «людина-людина». З огляду на те, що випускники обирають переважно професії саме цього типу, у систему психологічного супроводу випускників потрібно вводити психологічні заходи різного типу з формування в учнів емпатійних здібностей.

Як видно з проведеного дослідження, учні-випускники у виборі майбутньої професії не завжди керуються вимогами до професії та власними психологічними особливостями (це підтверджується прикладами вибору таких професій типу «людина-людина», як лікар і вчитель).

Однак, якщо вибір уже здійснений, учні хочуть оволодіти саме певними професіями, то тоді можна говорити про необхідність застосування спеціально розробленої корекційно-розвивальної програми, завдяки якій учні отримають необхідні знання, вміння й навички для ефективною в майбутньому професійної діяльності.

З цією метою нами була створена програма занять для випускників під робочою назвою «Я і моя майбутня професія». Заняття мають проходити у вигляді семінарів-тренінгів, тривалістю 2 – 2,5 години, всього 6 занять. Кожне заняття розпочинається із групової розминки і закінчується також груповою вправою. Основна частина заняття присвячена дослідженню особистісних особли-

ностей учасників групи, мотивів вибору професії, особливостей їх конфліктної компетентності (рівень тривожності, емпатії, агресивності, готовність до розв'язання конфліктів, вибір стратегії поведінки у конфлікті). Заняття також вміщують міні-лекції (про типи темпераменту, про види конфліктів та типи поведінки у конфлікті, про мотиви та мотивацію тощо), рекомендації щодо вибору певних професій відповідно до типу темпераменту, інтересів і переважних мотивів вибору сфери трудової діяльності. Планується використання мультимедійних засобів з метою поєднання аудіального й візуального сприйняття інформації учнями для кращого її засвоєння. Особлива увага надається груповій рефлексії як засобу формування самостійності й відповідальності випускників у прийнятті рішень, у тому числі і таких, що стосуються вибору професії.

Література:

1. Панасенко Н.М., Войтович М.В. Дослідження психологічних особливостей розвитку професійної мотивації та конфліктної компетентності у випускників школи //Актуальні проблеми психології. Том V. Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Випуск 9./ За ред. Максименка С.Д. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2009. – С.298-309.

СЪДЪРЖАНИЕ

ПСИХОЛОГИЯ И СОЦИОЛОГИЯ

ЗАДАЧИ ЗА ПСИХОЛОГИЯТА НА РАЗВИТИЕ ОТ ЛИЧНОСТ СА В СЪВРЕМЕННИ ИЗИСКВАНИЯ

- Белоусова С.А.** Психологические условия актуализации руководителем образовательной организации субъектного потенциала персонала 3

ПСИХОТЕРАПИЯ

- Баланюк Л., Чайка Г.В.** Проблеми гендерної соціології..... 13
- Філіпчева Г.О., Проніна К.Ю.** Особливості діяльності вибору у хворих з невротичними розладами 16

КОМАНДАЙТЕ ПСИХОЛОГИЯТА

- Дворник М.С.** Програма соціально-психологічного тренінгу «І Приборкування інформації» 20
- Мухіна Н.О.** Напрямки дослідження проблеми дружби в психології 23
- Ибраимова Ж.К.** Социально-психологический климат: состояние проблемы в отечественной психологии..... 27

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПСИХОЛОГИЯ

- Намазбаева Ж.И.** Развитие приоритетных направлений психологической науки Казахстана 29
- Панасенко Н.М., Войтович М.В.** Особливості мотиваційних компонентів та рівня конфліктної компетентності у випускників школи-інтернату 31

СОЦИАЛЕН ПСИХОЛОГИЯ

- Степаненко Т.И., Рутковская Д.С., Чернышпенко И.Э., Богуславская В.Г.** Главенство в современной семье 38
- Науменко М.В.** Особенности взаимосвязи гендерной идентичности и профессиональных планов студентов педагогического ВУЗа 41
- Ибраимова Ж.К.** Социально-психологический климат как компонент структуры группы 44

Lamash I.V., Korzhova I.V. The specificity of ethnic stereotypes among students.....	46
Філіпчева Г.О., Кобець Л.О. Порівняльний аналіз чинників, що впливають на задоволеність шлюбом в офіційному і цивільному шлюбі.....	50
Філіпчева А.О., Манукян М.С. Особливості міжособистісних комунікацій у людей схильних до інтернет-адикції	54